

Schaken op de basisschool

Werkboek 2, Les 11

Ik ben een Schaakhavik: zie je de dreiging? (1)

Extra spullen

-

Voor de trainer

1. Kijken

2. Denken

3. Doen

Deze les gaan we verder oefenen met kijken. Hebben we in lessen 9 en 10 vooral gekeken vanuit het eigen perspectief: Wat kan ik doen? Kan ik een onveilig stuk slaan? Kan ik mat zetten? In lessen 11 en 12 kijken we vanuit het perspectief van de tegenstander. Wat wil de tegenstander? Wat is de dreiging?

Zie je de dreiging, dan moet je die natuurlijk wel oplossen. Daarom komen in deze twee lessen ook vier manieren van verdedigen aan bod: slaan, dekken, tussenplaatsen en weggaan. Verdedigen door tegenaanval behandelen we pas in Werkboek 3.

Zie je de dreiging?

In echte partijen zien jonge kinderen dreigingen vaak over het hoofd, zelfs als de dreiging heel duidelijk is. Ze zijn nog zeer 'ik'-georiënteerd en daardoor vooral bezig met de eigen plannetjes. Ze weten wel dat de tegenstander ook gemene plannetjes bedenkt, maar ze onderzoeken zelden de bedoeling van de tegenstander. Ze zijn zo sterk gefocust op het eigen perspectief, dat een dreiging ze meestal ontgaat.

We gaan ze daarom helpen om bewuster op zoek te gaan naar de dreiging. Opnieuw gebruiken we daarvoor de metafoor van de Schaakhavik: eerst goed kijken, dan pas denken en tot slot doen.

Waar moet ik naar kijken?

Opnieuw is de laatste zet van de tegenstander het logische vertrekpunt. In lessen 9 en 10 hebben we geleerd om bewust te kijken of die laatste zet veilig is. Nu moeten de kinderen ook gaan kijken of die zet gepaard gaat met een dreiging (een gemeen plannetje): misschien valt het gespeelde stuk een ongedekt stuk aan, of een stuk van hogere waarde of is het schaak, dreigt de zet promotie of mat in 1. Allemaal thema's die we al hebben behandeld.

Natuurlijk kan ook van andere stukken (dan het gespeelde stuk) een dreiging uitgaan. Misschien is een dreiging op een eerdere zet gemist, of heeft de tegenstander een aftrekaanval (Werkboek 3) gespeeld. Uiteindelijk zullen de kinderen ook voor deze dreigingen oog moeten krijgen. Maar laten we het ze in deze eerste lessen over de dreiging niet te moeilijk maken.

Verdedigen tegen een dreiging

Het lastige van verdedigen is dat je eerst de dreiging van de tegenstander moet zien. Aanleren van de bekende vier manieren van verdedigen - slaan, dekken, tussenplaatsen en weggaan - is niet moeilijk. Maar omdat jonge beginners zelden letten op de dreiging van de tegenstander, zie je ze ook zelden deze verdedigingen toepassen. Daarom besteden we bij *SamenSchaken* nu pas aandacht aan dit thema. De kinderen zijn de loop van de stukken goed machtig, ze hebben al enige bordvisie en ze hebben ook al geoefend met goed kijken. En nog steeds zal het vaak misgaan.

In Werkboek 1 hebben we overigens al kennis gemaakt met slaan, tussenplaatsen en weggaan bij verdedigen tegen schaak. De stap van 'de dreiging zien' is bij schaak veel eenvoudiger, dan bij een aanval op een stuk. Als je het schaak niet hebt gezien, zegt de tegenstander het wel.

En ook het dekken van stukken heeft weinig geheimen meer. Het concept van 'gedekt' komt al aan de orde in Les 4 van Werkboek 1. Dekken is een heel vanzelfsprekende manier van verdedigen.

De kinderen kennen dus waarschijnlijk wel de 4 manieren van verdedigen. Gebruik de oefeningen in deze lessen daarom als toets om te kijken of de kinderen de 4 manieren van verdedigen ook echt beheersen.

Het vinden van de dreiging is daarom de kern van deze 2 lessen. Het oefenen van de 4 manieren van verdedigen is een logische bijkomstigheid.

> Lees deze [uitgebreide toelichting op De Schaakhavik](#) (pdf)

Leerdoelen

- Toepassen van deze volgorde van handelen: eerst kijken, daarna denken en dan pas doen.
- Oog krijgen voor de dreiging(en) van de tegenstander.
- Toepassen van de 4 meest voorkomende vormen van verdedigen tegen een dreiging. Bij meerdere opties moet de beste manier van verdedigen worden gekozen.

Aandachtspunten feedback

- Zelfs als kinderen aan kijken prioriteit geven, gaat het kijken nog vaak mis. Soms zien kinderen een dreiging niet door gebrekkige bordvisie:
 - Een stuk staat ver weg van het strijdtoneel en wordt volledig over het hoofd gezien.
 - Of ze zien het stuk wel, maar niet de werking van het stuk. Bijvoorbeeld dat het stuk het mat kan geven.
 - Of ze herkennen het matbeeld niet. Etc.

Probeer bij een fout door vragen te achterhalen waar het probleem zit.

- Sommige kinderen vinden een dreiging helemaal geen probleem. Ze denken dat het eigen plan sterker is. Mogelijk maken ze een verkeerde afweging tussen het gevolg van de dreiging (schaakmat) en het gevolg van het eigen plan (stukwinst is toch echt minder belangrijk).
- Zelfs als ze de dreiging hebben ontdekt, kan het nog misgaan. Ze moeten dan de verschillende oplossingen afwegen. Alle kennis uit eerdere lessen is hiervoor relevant.
- Toets ook of de kinderen de 4 manieren van verdedigen beheersen: slaan, dekken, tussenplaatsen, weggaan.

Programma

0-3 Opening

3-15 Instructie

De instructie lijkt aan de lange kant. Maar alle voorbeelden zijn een herhaling van thema's die de kinderen al eerder hebben geoefend. Wat we daar deze les aan toevoegen is dat kinderen

daar veel bewuster naar moeten gaan kijken, voordat ze een zet doen (= Schaakhavik). In het bijzonder omdat de tegenstander er gebruik van wil gaan maken (= dreiging). Ook moeten de kinderen leren om een afweking te maken tussen verschillende verdedigende opties. De les biedt dus houvast voor de toepassing van bekende thema's in een echte partij.

Doel van de les is niet dat de kinderen een checklist uit het hoofd leren van kenmerken of patronen waarop ze moeten letten. Al was het alleen maar omdat deze checklist in de toekomst steeds groter (te groot) wordt. Wat moet blijven hangen is dat ze als een havik steeds opnieuw het bord moeten scannen. Wanneer ze tijdens een partij regelmatig denken aan de Schaakhavik, dan zullen ze vaker de stelling onderzoeken op kenmerken in plaats van snel een zet doen. De checklist is een hulpmiddel die daarbij concreet houvast biedt.

Jullie hebben vast wel eens gemerkt dat ook jullie tegenstanders gemene plannetjes maken.

V: Wat voor plannetjes zouden dat kunnen zijn?

A: De tegenstander wil een ongedekt stuk slaan of een stuk van hogere waarde slaan. Misschien valt hij de Koning aan (schaak) of wil zelfs schaakmat zetten. Ook als de tegenstander een pion kan laten promoveren is dat vaak vervelend.

We hebben een speciaal woord voor dit soort gemene plannetjes: **dreiging**. De tegenstander wil – dreigt - iets te doen wat jij niet leuk vindt.

Schrijf op het bord.

Dreigingen

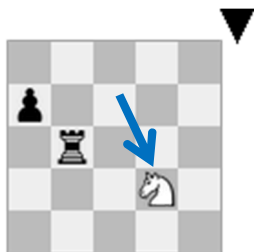
1. Ongedekt stuk slaan
2. Stuk van hogere waarde slaan.
3. Pion wil naar de overkant
4. Schaak
5. Mat in 1

Deze lijst staat ook in het spiekbriefje bij Les 11 in het Werkboek.

Het is dus heel belangrijk om te ontdekken wat de dreiging is van de tegenstander. En daar hebben we weer de **Schaakhavik** voor nodig.

Door eerste goed te **kijken** wat de tegenstander van plan is, kun je een dreiging ontdekken. En vaak kun je die dreiging dan ook oplossen.

Ook nu helpt het om te kijken naar de **laatste zet van de tegenstander**.

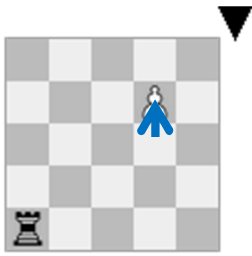
Wit heeft zijn Paard naar d2 gespeeld.

V: En wat is hier de dreiging van wit?

A: Wit wil de Toren slaan. Die staat gedekt, maar is meer waard dan het Paard.

Dit is dreiging nummer twee van het lijstje.

In het werkboek vragen we bij elke opgave om eerst de dreiging te benoemen, door het nummer te omcirkelen uit het lijstje met dreigingen. Door dat nu ook tijdens de instructie te doen laat je meteen zien hoe dat werkt.

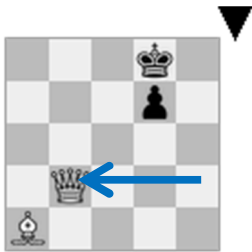

Wit heeft zijn pion naar d4 gespeeld.

V: En wat is hier de dreiging van wit?

A: Wit wil met zijn pion naar de overkant. Met een Dame meer gaat wit zeker winnen.

En dit is dreiging nummer drie van het lijstje.

Wit heeft zijn Dame naar b2 gespeeld.

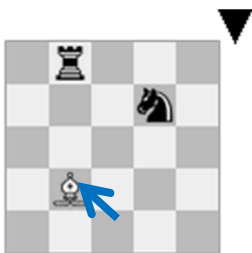
V: Wat dreigt wit?

A: Wit wil mat zetten op d4. Zie je hoe de Dame en Loper samenwerken?

A: Welke dreiging is dit?

A: Juist. Nummer 5.

Als je een dreiging ziet probeer je die natuurlijk op te lossen.

Wit heeft zijn Loper naar b2 gespeeld.

V: Wat is hier de dreiging van wit?

A: Wit wil het ongedekte Paard slaan (dreiging nummer 1).

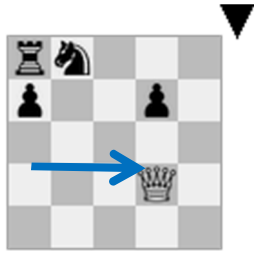
V: Wat kan zwart daar tegen doen?

A: Zwart heeft drie oplossingen. Hij kan het Paard **dekken** met zijn Toren (Tb4 of Td5). Ook kan zwart **weggaan** met het Paard. Maar de Loper staat niet veilig: nog veel beter is het om de Loper te **slaan**.

Schrijf op het bord.

Verdedigen tegen een dreiging

1. Slaan
2. Dekken
3. Weggaan

Wit heeft zijn Dame naar d2 gespeeld.

V: Wat dreigt wit?

A: Wit wil de ongedekte Toren slaan.

V: Wat kan zwart daar tegen doen?

A: Zwart heeft maar een oplossing: het tussenplaatsen van het Paard (Pc3).

Schrijf op het bord.

4. Tussenplaatsen

Dit lijstje kennen jullie al. Slaan, weggaan en tussenplaatsen kun je ook gebruiken als je schaak staat. En dekken kennen jullie ook al.

15-30 Werkboek

Deze opdrachten hebben we geoefend tijdens de instructie. Maak de eerste opgave gezamenlijk, zodat het de kinderen helemaal duidelijk wordt wat ze met de cijfers onder de diagrammen moeten doen. Overigens hebben we een dergelijke opdracht al in diverse andere lessen gehad.

Les 11, opdracht 1

Laat de kinderen eerst de dreiging ontdekken en benoemen (omcirkel het juiste cijfer) = opdracht 1A.

Daarna moeten ze de dreiging oplossen = opdracht 1B. 1 oplossing is voldoende. Ze moeten wel de beste oplossing vinden. Slaan is bijna altijd het beste. Maar dat weten ze al vanaf de lessen 'verdedigen tegen schaak' in Werkboek 1.

Les 11, opdracht 2

Als opdracht 1.

30-55 Partij spelen

55-60 Opruimen, samenvatting, opdrachten voor thuis en afsluiten

Gezamenlijk opruimen

Samenvatting

Oefeningen voor thuis (optioneel).

- (Af)maken Les 11.
- Speel thuis een schaakpartij en let daarbij goed op de Gouden Regels.

Benadruk dat ze volgende week de map weer moeten meenemen.

Toelichting opdrachten werkboek

Opdracht 1

Laat de kinderen eerst de dreiging ontdekken en benoemen (omcirkel het juiste cijfer) = opdracht 1A.
Daarna moeten ze de dreiging oplossen = opdracht 1B. 1 oplossing is voldoende. Ze moeten wel de beste oplossing vinden. Slaan is bijna altijd het beste.

Opdracht 2

Als opdracht 1.